

STRIJD OM DE GOEDE ZEDEN BIJ WEESMEISJES IN DE BIJLOKE (1883 - 1905)

Adrien Brysse

Samenvatting

Een bundel licht aangebrande straatliedjes gevonden bij een veertienjarig weesmeisje dat gehospitaliseerd was in het Bijloke ziekenhuis, verwekte in 1901 opschudding bij de directie. Om mogelijke verderfelijke contacten tussen de meisjes en oudere hospitaalpatiënten te vermijden werd beslist de weesmeisjes voortaan te isoleren in een aparte kamer in de Bijloke. Dit in onze ogen eerder onschuldig voorvalletje wordt gekaderd in de 'strijd' om de goede zeden in het weeshuis dat voorheen door nonnen was geleid geworden, strijd die, typisch voor die tijd, tussen 'klerikalen' en 'antiklerikalen' uitgevochten werd.

Inleiding

38

In dit tijdschrift nummer op p. 31 staat een liedje gereproduceerd dat samen met gelijkaardige omwille van zogenaamd schunnige inhoud flink wat herrie veroorzaakte bij de directie van het Gentse meisjesweeshuis en het Bijloke ziekenhuis, beiden ressorterend onder de Commissie der Burgerlijke Godshuizen ingericht door het stadsbestuur. Dat was ook de reden waarom de liedtekst samen met enkele andere bewaard bleef in het archief van het OCMW die de taak en daarmee ook het bezit van de 'Burgerlijke Godshuizen' overnam.

Hoe zat die zaak in mekaar? In 1901 werd het besluit genomen om weeskinderen in een aparte kamer in de Bijloke op te nemen en niet meer in een gemeenschappelijke zaal. Men wilde de wezen, vooral die ouder dan 14 jaar, zo veel mogelijk isoleren. Die isolatie bleek nodig omdat in 1901 bij een weesmeisje Martha Reunis een pak 'ongezonde en zelfs onzedelijke' liederen werden gevonden (1).

De directrice van het weeshuis, juffrouw Devos, bezorgde de Commissie van de Burgerlijke godshuizen die toeziet op de inrichting en de werking van het Bijloke hospitaal, een brief hierover. We nemen de tekst letterlijk over. *J'ai l'honneur d'attirer votre attention sur le fait d'une pupille la nommée M. Reunis a séjournée pendant 4 mois à l'hôpital. Elle est rentrée il y a 8 jours à peine. Nous nous sommes aperçues qu'elle était dotée d'un paquet de chansons malsains voir même ordurières. Elle a été invité à remettre le paquet*

et à donner des explications. C'est à l'hôpital que d'autres malades lui ont procuré ces insanités. Deux ou trois fois par jour, les sœurs s'éloignent pour leurs repas. C'est pendant ce temps que se font ces communications. Je joins à cette lettre les chansons que j'ai pu enlever; quelques unes avaient déjà été détruites. Je ne vous cacherais pas, M. le Président, que je vois toujours revenir avec appréhension une orpheline qui a été quelques temps à l'hôpital. Je sais d'avance qu'elle sera changée au moral et qu'elle sera devenue un danger pour ses compagnons. Si longtemps que nos pupilles sont au quartier des enfants, le mal n'est pas bien grand mais dès qu'elle ont 14 ans on les place

ORPHELINAT
DE FILLES.
—
WERKENOESTICHT
VOOR MEISJES.

Gand, le 18 Oct 1901.

SECRETARIAT DES MEISJES
DE GAND

ENTRÉ 19 OCT. 01

M.
ANNEXES

N° 75

Monsieur le Président,

J'ai l'honneur d'attirer votre attention sur le fait suivant: Une pupille, le nommée M. Rouvi, a séjourné pendant le mois à l'hôpital, elle est rentrée il y a 8 jours à peine. Nous sommes aperçus qu'elle était rentrée d'un paquet de chansons malsaines vis-à-vis mêmes interdites. Elle a été invitée à remettre le paquet et à donner des explications. C'est à l'hôpital que d'autres malades lui ont procuré ces insanités. Deux ou trois fois par jour, les sœurs s'éloignent pour leurs repas; c'est pendant ce temps que se font ces communications. Je joins à ma lettre les chansons que j'ai pu enlever; quelques unes avaient déjà été détruites. Je ne vous cacherais pas, Monsieur le Président, que je vois toujours revenir avec appréhension une orpheline qui a été quelques temps à l'hôpital; je sais d'avance qu'elle sera changée au moral et qu'elle sera devenue un danger pour ses compagnons. Si longtemps que nos pupilles sont au quartier des enfants, le mal n'est pas bien grand; mais dès qu'elle ont 14 ans, on les place dans les autres salles, où elle sont en contact avec toutes sortes de personnes qui ne nous donnent aucune garantie quant à leur moralité. Je viens vous prier, Monsieur le Président, de vouloir accuser la garde; n'y a-t-il pas moyen, comme cela s'est fait avant, de mettre les pupilles malades de 14 ans dans le quartier des pupilles? Il me semble qu'elle y seraient mieux apprises à y apprendre les choses qu'elle devraient ignorer.

Je vous remercie d'avance, Monsieur le Président, de tout ce que vous voudrez me écrire, et vous prie de l'impression de votre dévouement respectueux.

Adoptée en présence de l'Orphelinat
de l'hôpital le 18 Oct 1901
07

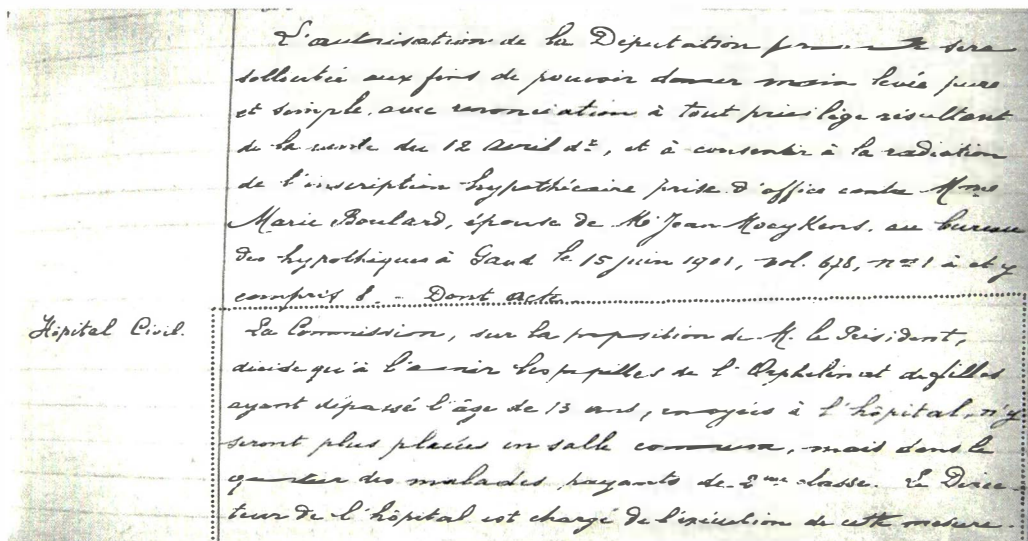
Le Directeur d'Orphelinat
J. Dely.

dans les autres salles où elles sont en contact avec toutes sortes de personnes qui ne nous donnent aucune garanti quant à leur moralité.

De vergadering van 18 oktober 1901 van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen besluit het volgende:

La commission, sur proposition de M. Le Président, décide qu'à l'avenir les pupilles de l'Orphelinat de filles ayant dépassé l'âge de 13 ans, envoyées à l'hôpital, n'y seront plus placées en salle commune, mais dans le quartier des malades payants de 2me classe. Le directeur de l'hôpital est chargé de l'exécution de cette mesure.

's Anderendaags wordt juffrouw Devos hiervan op de hoogte gebracht, evenals de directie van het Bijlokehospitaal. Zij moeten er voor zorgen dat er zo weinig mogelijk contact is met andere zieken. (2)

Afb. 2. Uit de notulen van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen (archief OCMW - Gent)

Voorgeschiedenis

Dit voorval kan gekaderd worden in de strijd voor de goede zeden in het meisjesweeshuis, een strijd die verliep langsheen de toen scherpe breuklijn tussen klerikalen en antiklerikalen. Dit blijkt onder meer uit een brief in 1888 door Eduard Cambier, journalist en in die tijd liberaal gemeenteraadslid (3), gestuurd aan de Commissie, waaruit het volgende citaat (in vertaling). *Toen men in het meisjesweeshuis overschakelde op lekenpersoneel, dacht men dat de heersende klerikale geest zou verdwijnen. Sta me toe u de feiten te noemen die duidelijk zullen maken in welke geest de weesmeisjes worden opgevoed. U weet waarschijnlijk dat de catechismus, in gebruik in Gent, achteraan een vragenlijst bevat, een soort smerig bijvoegsel dat vanwege de kinderen aandacht vraagt voor ondeugden waaraan ze zonder catechismus nooit zouden hebben gedacht. Het gaat om het zogenaamde gewetensonderzoek. Personen die het katholieke geloof belijden, hebben naar het schijnt die vragenlijst telkens nodig vóór de biecht, de ene ieder jaar, anderen iedere*

maand. In het weeshuis meende men echter dat dit onvoldoende was en de kinderen moeten zich daar iedere dag vragen stellen zoals: Ben ik altijd zedig geweest bij het aan- en uitkleden? Ook zedig met mijn zusters? Heb ik geen vieze dingen gedaan? Heb ik niet gespeeld met slechte kinderen? Heb ik geen slechte liedjes gezongen? Heb ik geen begeerte gehad om onbetamelijkheden te doen? Alle dagen, ik herhaal het, moeten de weeskinderen nadenken over deze vragen. En dat is niet alles: iedere avond zingen ze de litanieën en van hun tiende jaar moeten ze allemaal een scapulier dragen. Ziedaar, Mijne Heren, wat er gebeurt in het Gentse meisjesweeshuis, ongetwijfeld zonder dat het college en de gemeenteraad het weten. Ik vraag dan ook die feiten te willen controleren zoals ikzelf heb gedaan om ons daarna te kunnen zeggen welke maatregelen zullen worden genomen om te vermijden dat ons weeshuis wordt afgeschilderd als een instelling voor christianisatie.(4)

Directrice Devos voerde vanaf 1897 een strenger regime in. Onderling werden de kinderen zoveel mogelijk apart gehouden. Het isolement ten opzichte van de buitenwereld vermeerderde omdat contacten volgens de directrice de opvoeding konden schaden. Bezoek van naaste familie mocht nog slechts een keer per trimester. De socialisten zorgden ervoor dat dit regime werd versoepeld. Vanaf 1899 waren bezoekers welkom iedere eerste zondag van de maand. Met toelating van de Commissie van Burgerlijke Godshuizen mochten ook verdere familie en vrienden hun opwachting maken.

Het socialistische dagblad Vooruit kreeg regelmatig soortgelijke brieven die ze gretig publiceerde. De zusters die voorafgaand aan de leken, de dienst verzekerden in het wezenhuis, werd partijdigheid verweten. Patiënten die niet aan het misgebeuren of de gebedsdienst op de ziekenzaal deelnamen kregen bijvoorbeeld geen chocolademelk. Soms liet de ziekenzuster de 'ongelovige' een gehele dag in zijn eigen vuil liggen. Het lezen van Vooruit was ook al een aanleiding om door de zusters genegeerd te worden.(5)

De schuldige: het weesmeisje Martha Reunis

Aan het slot van deze korte bijdrage willen we nog even het lot bekijken van het meisje bij wie de liedjes gevonden werden. Wie was zij en wat is er van haar geworden. Het weinige dat we over haar te weten konden komen ontleenden we aan de archieven van de burgerlijke stand (6).

Martha werd geboren te Gent 20 mei 1886 als dochter van het niet meer zo jonge koppel Polydoor en Rosalia Maria De Coster. Polydoor was 39 toen hij huwde met de vier en veertig jarige weduwe Rosalie. Komende van Kiekenstraat nr 2 (Brugse Poort), wordt Martha Reunis op 7 december 1898 opgenomen in het wezenhuis voor meisjes in de Rodelijvekensstraat (toen 'Filledieusen'). Op 16 januari 1905 besloot de Commissie evenwel dat overeenkomstig art 23 van het reglement de weesmeisjes tot hun 20ste verjaardag te houden in plaats van tot hun achttiende. Daardoor verblijft ze er tot 15 mei 1906. Vanaf 1 juni 1906 woont ze officieel in de Zalmstraat 45 (Heirnis), later nr 47. Haar beroep is winkeljuffrouw. Ze vertrekt daar op 19 september 1909 naar de Chartreuzenlaan 119. Ze is intussen op 25 augustus 1909 ge-

huwd met Arthur Lercongé (°Gent 1 juni 1887), coiffeerder woonachtig in de Huidevetterstraat 1. Hij staat te boek als 'vrijgesteld' en 'onvermogen'.

Noten

- 1 Archief OCMW Gent, 92, 25/02/1905. Briefwisseling over het besluit om weeskinderen in een aparte kamer in de Bijloke op te nemen. Met een pak 'ongezonde en zelfs onzedelijke' liederen gevonden bij Martha Reunis, 17 stukken in: Archief Burgerlijke Godshuizen, BG 5, nr. 319. In gedrukte en handgeschreven vorm. De staat ervan is slecht tot zeer slecht.
- 2 Archief OCMW Gent, Burgerlijke Godshuizen, Brief BG 12
- 3 Lemma Cambier Felix bij Devolder, K. 1994, *Gij die door het volk gekozen zijt. De Gentse gemeenteraad en haar leden. 1830 - 1914*. Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis Oudheidkunde te Gent, Gent, deel 20, p. 255.
- 4 De Bleecker, M. 2010, *Kuldersbloed & Blauwemeisjestraten, Gentse weeshuizen 1615-1984*, Eigen beheer, Gentbrugge, p 26 - 28.
- 5 Archief OCMW, Doos 8 nr. 185 2/12/1885: *Vooruit* dagblad met op p. 4 Ingezonden stuk over de bekeringsdrift van een ziekenzuster (krant met vastgeniet briefkaartje); Briefwisseling over deze 'relations coupables' tussen zuster en patiënt (elf stukken): Doos 9 nr. 128, 28/11/1893: Briefwisseling tussen BG en Bijloke rond krantenartikel in *Vooruit* 9/11/1893 rond de zaak zuster Philomène wegens grove uitlatingen van haar over een overledene (drie stukken waarvan een krant); Doos 10 nr. 60, 27/12/1898: Briefwisseling rond klachten over de 'brave liefdezusters' in de *Vooruit* 8/12/1898; Doos 10 nr. 61, 20/11/1898: Briefwisseling over klacht in *Vooruit* over het gebruik van vuil Leiewater voor het wassen van de zieken en de plagerijen van de zusters; Doos 10 nr. 74, 20/02/1898: Briefwisseling over artikel in *L'indépendant de Gand* en *Vooruit* in verband met de slechte behandeling van een patiënte (elf stukken).
- 6 Burgerlijke Stand Gent, anno 1886, boek 54; 1201-2400, akte nr. 1843; 1022/1891-1900/ 3e wijk/ boek 44 Meisjeswezenklooster der Chartreuzen; 1797/7 wijk/boek 51, f 106; boek 1507/1901-1910/3 wijk/ vol 7/ blad 124. Om privacyredenen (100-jaar regel) stoppen we het verhaal in 1909.

Nieuw kluchtlied

Twee Duivers Voor Eene Duivinne

Nieuw Kluchtlied
Twee Duivers voor ééne Duivinne

REFREIN

Een koppel is op de vlucht
Zonder gerucht
Voor hen is het kadé
Z'en solde mee
Eenige honderd frank
Wat zegt er van
Zij zijn gaan vluchten met ter spoed
Eenieder kent ze goed

I

Ik wil u weer een liedje zingen
Want u komt aan het licht te
Want er gebaren vieze dingen
Ik weet ik doe altijd mijn plicht
Niets blijft bij mij in kant en hoeken,
Het zij gelijk in dorp of stee
Ja, overal ben ik aan 't zoeken
Niet voor alweer ben ik tevrede.

II

Zoo was ik lest al op mijn ronde
Ja om te zien al (naar wat nieuws) bis
Maar rap die had ik iets gevonden
En zie het spel die stond maar vies
Een getrouwd wijf die was aan 't vrijen
Al met een kerel wel bekend
Die eentien was hij zij gaan rijen
Een spekreisje uit de stad Gent.

III

Dat reisje zal haar niet vervelen
Zij spelen op (de piano) bis.
Want hij die kan er goed op spelen
't Is hare zin 't is comme il faut
Want hij die speelt met zachte snare
Terwijl zij sprak mijn hartedief
Kom vluchten wij zonder gevaren
Want ik heb u toch zoo lief.

IV

Zij sprak laat ons naar peper geven
En vroolijk zijn al (vroolijk) bis
En hemen deugd van ons 't is even
Een buitenwetske doet wij goed
Den duiver zit daar nu te kijken
't Duivineke heeft de schijfkens mee
Dat zal nu zeker wat gelijken
Ref: nu is dat koppel op de ree.

V

Mannen, past op van uwe vrouwen
Die met een ander (zijn bevriend) bis
Gij kunt het u te laat berouwen
Zij worden soms te goed gediend
Ja, gelijk hier die vuile preie
Die er vertrok verheugd en blij
Die met een ander komt te vrijen
En man en kindren draagt te vrijen.

Florent Van Hulle en Camiel Van de Velde te Gent.

REFREIN

Een koppel is op de vlucht
Zonder gerucht
Voor hen is het kadé
Z'en solde mee
Eenige honderd frank

I

IV

Ik wil u weer een liedje zingen
Van hetgeen ?dat? komt (aan het licht)
bis
Want er gebeuren vieze dingen
Zij weet ik doe altijd mijn plicht
Niets blijft bij mij in kant en hoeken,
Het zij gelijk in dorp of stee
Ja, overal ben ik aan 't zoeken
Niet voor alleer ben ik tevree.

Zij sprak laat ons naar peper geven
En vrolijk zijn al (van *g... ..oed*) bis
En nemen deugd van ons lang leven
Een buitenwerkske doet mij goed
Den duiver zit daar nu te kijken
't Duivineke heeft de schijfkens mee
Dat zal nu zeker wat gelijken
Nu is dat koppel op de ree.

II

V

44
Zoo was ik lest al op mijn ronde
Ja om te zien al (naar wat nieuws)
Maar rap die had ik iets gevonden
En zie het spel die stond maar vies
Een getrouwd wijf die, was aan 't vrijen
Al met nen kerel wel bekend
En samen die zijn zij gaan rijen
Een speelreisje uit de stad Gent.

Mannen, past op van uwe vrouwen
Die met een ander (zijn bevriend)
bis
Gij kunt het u te laat berouwen
Zij worden soms te goed gediend
Ja, gelijk hier die vuile preie
Die er vertrok verheugd en blij
Die met een ander komt te vrije
En man en kindren brengt *in ..ij*

III

Dat reisje zal haar niet vervelen
Zij spelen op (de piano) bis.
Want hij die kan er goed op spelen
't Is hare zin 't is comme il faut
Want hij die speelt met zachte snare
Terwijl zij sprak mijn hartedief
Kom vluchten wij zonder gevaren
Want ik heb u toch zoo lief.

Florent Van Hulle en Camiel Van de
Velde te Gent